

Приходько М.М.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

РОЛЬ ПОЛЬСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА В ЧАСИ ВЕЛИКОПОЛЬСЬКОГО ПОВСТАННЯ (1918–1919 РР.)

У статті акцентовано увагу на передумовах Великопольського повстання (1918–1919 рр.), які охарактеризували прагнення польського народу до здобуття незалежності й збереження національної свідомості. Відзначено ключову роль польського католицького духовенства в просвітницькій, наставницькій та активній повстанській позиції в досліджуваній період.

Наголошено на появі тенденції ототожнення католицизму з польськістю. Відзначено конфліктність взаємодії представників польського католицького духовенства з Юзефом Пілсудським. Відзначено внесок Станіслава Адамські в повстанській діяльності. Зазначено, що великопольські священники були краще підготовлені до виконання пастирських функцій і громадської діяльності. Указано на значну роль створеної Служби екстреної допомоги молоді як допоміжної військової служби у сфері зв'язку, санітарних та аварійних служб.

Описано різні сфери активності польських священнослужителів: активну участь у таємних організаціях, підготовку повстання, організацію демонстрацій, народних рад, збирання зброї, грошей і ліків, заклик вірян брати участь у повстанні, заклик польських солдатів приєднатися до повстанської армії. Указано, що значна кількість польських католицьких священників була добровольцями й часто поділяла долю з бойовими солдатами. Відзначено, що священникам вдалося сформувати фундаментальні основи організації та діяльності пастирського служіння в польській армії. Зазначено, що їхня діяльність значно перебільшувала звичні службові обов'язки за рахунок здійснення навчання солдатів, поширення освіти, проведення боротьби з неписьменністю й активізації патріотичних проявів.

Указано на вагомую роль священників, що стала причиною прояву величезної поваги й авторитету командирів і солдат. При цьому представники духовенства потрапили під системні утиски з боку пруської влади – жорстокі обшуки та арешти підозрілих священників, над якими дуже часто знущалися.

Ключові слова: релігія, капелан, Великопольське повстання, просвітництво, наставництво.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження місця духовенства в Польщі на початку 19 століття можемо прослідкувати в працях Д. Шьмерчальського-Вахоча [1], З. Желіньського [2] та Я. Воншицького [3]. Висвітлювали в працях освітянський вектор діяльності католицького духовенства на польських землях наприкінці 19 століття – у першій чверті 20 століття Л. Тшецяковські [4], Ф. Пароцький [5], Я. Клочовський [6]. Проаналізували заходи католицького кліру у справі пробудження народних мас напередодні спалаху повстання в роботах М. Пієла [7], Я. Петшак [8].

Постановка завдання. Великопольське повстання було предметом дослідження багатьох польських дослідників. Основні вектори наукових опрацювань спрямовані на цивільний елемент польського повстання, на громадські організації, геополітичні аспекти повстання та міжнародну ситуацію. Проте фундаментальна роль католиць-

кого духовенства в ході повстання залишилася недостатньо дослідженою.

Мета статті. Метою статті є висвітлення ролі католицького духовенства у Великопольському повстанні (1918–1919 рр.).

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні десятиліття дев'ятнадцятого століття була величезна суспільна активність духовенства Великої Польщі. У відповідь на посилення германізації духовенство розпочало боротьбу за національну ідентичність поляків. Ця боротьба велася в політичній, освітній, культурній та економічній сферах. Проголошувалися патріотичні проповіді, організовувалися вечори релігійно-патріотичного співу, пропагувалася національна символіка, організовувалися мітинги, зустрічі та різні церемонії, під час яких виявлялася польськість.

Важливим жестом польського духовенства щодо суспільної думки у світі було діяти від імені всієї нації. Це сталося в липні 1915 р., коли

польські єпископи попросили християнський світ про допомогу для батьківщини, зруйнованої війною. За цей час були створені різні благодійні організації, які допомагали біженцям, людям, які втратили своє майно, притулок чи засоби до існування. Таку ефективну діяльність здійснював Комітет герцогсько-єпископської допомоги людям, постраждалим від поразки у війні, заснований у Кракові архієпископом Адамом Стефаном Сапега та Генеральним комітетом Швейцарії з питань допомоги жертвам війни в Польщі. Значною мірою все ставлення польського духовенства вплинуло на моральне відродження польської нації. Для Великопольських повстанців капелан був взірцем патріотичних і громадянських чеснот.

Вимоги польських католиків щодо прав на незалежну батьківщину все більше сприймалися у світі. Святий Престол, який у початковий період війни не коментував це питання, у серпні 1917 р. у папській записці від Бенедикта XV зазначив появу незалежної польської держави як одну з необхідних умов для нового миру у світі [9, с. 24].

У Познані священики задовго до спалаху Великопольського повстання розпочали агітацію, яка полягала в ототожнюванні католицизму з польськістю. Священики навчали дітей читати й писати польською мовою, надавали їм польські книги та підручники. Освіта була однією з тих сфер, у яких духовенство переслідувало, починаючи з власної ініціативи, не лише релігійні, а й професійні, освітні та патріотичні цілі.

Події Першої світової війни та, як наслідок, поява незалежної польської держави суттєво вплинули на становище окремих релігійних об'єднань. Римо-Католицька Церква об'єднала більшість поляків, що з надією та певними побоюваннями поставилися до подій листопаду 1918 р. [10, с. 56]. Очікувалося, що обмеження, накладені на цю церкву російською та німецькою владою, будуть скасовані. Проте існували побоювання щодо соціального радикалізму лівих і народних партій, постулатів, спрямованих на обмеження ролі Церкви в політичному житті й секуляризацію суспільного життя.

Причини Великопольського повстання. Тимчасовий глава Юзеф Пілсудський у 1918 р. не здобув довіри церковних кіл. Небажання деяких ієрархів було пов'язане з його соціалістичним минулим, зміною на кілька років євангельсько-авгсбурзької релігії й тим, що багато священнослужителів підтримували національно-демократичний табір, тобто противників Пілсудського [11, с. 78]. Варто нагадати, що коли війська Піл-

судського ввійшли до Кельце в 1914 р., місцевий єпископ Августин Лосинський, а також підпорядковане йому духовенство відмовилися від їхньої підтримки, [10, с. 67].

Варто відзначити активну участь духовенства Гнезненської Архієпархії у Великопольському повстанні 1918–1919 рр. Насправді, у Познанській Архієпархії не було жодної парафії, яка б не приєдналася до цієї кампанії незалежності. Наприкінці 1918 р., коли спалахнуло повстання, численні духовенства двох архієпархій: Гнезненського – з 270 священиками, і Познанського – з 564 священиками, висловили свою підтримку здобуттю незалежності на цих землях і включенню їх до складу відродженої Польської держави [13, с. 156]. Священики брали активну участь у таємних організаціях, які готували повстання, організовували демонстрації, народні ради, були їх членами й часто головували, збирали зброю, гроші та ліки, заохочували вірян брати участь у повстанні, закликали польських солдатів іти до повстанської армії, іноді вони самі організовували повстанські війська й навіть у кількох випадках командували ними, нарешті, виконували функцію повстанських капеланів. Духовенство в цілому характеризувалося самопожертвою, громадянською мужністю та надзвичайно патріотичним ставленням.

Священики, які брали участь у повстаннях, не обмежилися лише релігійною турботою, а дбали про забезпечення повстанців продуктами харчування та ліками. Усі ці капелани отримали дуже високі оцінки від командирів повстанських частин, і солдати оцінили їх за мужність і самовідданість у найважчі хвилини, їх присутність на передовій і серед поранених. Мужність і жертвовність багатьох із них були відзначені високими військовими відзнаками. Для Великопольських повстанців капелан був взірцем патріотичних і громадянських чеснот.

Видатні представники польського католицького духовенства. Церква в столиці Великої Польщі була символічним знаком того, що польське суспільство все ще існує й добре організоване. Одним із найактивніших священиків був Станіслав Адамські – покровитель Союзу економічних і прибуткових компаній у Великій Польщі, найбільшої фінансової імперії в Пруссії, що фінансувала повстання та забезпечувала населення продуктами харчування [6, с. 78].

Саме він запросив Ігнація Падеревського до Познані, щоб він, будучи прем'єр-міністром майбутнього уряду, заявив про готовність Великопольщини повернутися на батьківщину. Після

спалаху повстання німецька преса назвала його «некоронованим королем польського суспільства в пруському розділі» [14, с. 76]. Він був ініціатором організаційної бази, у якій поляки з території рейху організували себе в політичній діяльності. Важливими громадськими та політичними діячами із суворого політичного керівництва Померанії були о. Фелікс Болт, парох Сребрників (Померанія), пізніше сенатор Другої Польської Республіки [15, с. 56].

Станіслав Адамські був обраний до районного парламенту, туди ж обраний й О. Юзеф Клос із Шамотул, прелат, головний редактор «Католицького путівника», автор книг, що широко читалися, переслідуваний пруссаками. Делегатом від Познані був о. Францішек Малінський [16, с. 52]. На засіданнях сейму були присутні архієпископ Едмунд Далбор, о. Валентій Димек, о. Станіслав Самульський та о. прелат Антоні Стихель, архієпископ Гнезненський і Познанський, якого Сейм трактував як примата Польщі, обраного до НРЛ. Це політичне представництво включало 75 польських духовенств, які представляли повіти, також із Вармії, Мазур, Сілезії та Західної Померанії [17, с. 32].

У листопаді та грудні 1918 р. о. Станіслав Адамський, наступник відомого о. Пьотра Вавжиняка, разом із Войцехом Корфанти й Адамом Посвінським організує Районний сейм. Сейм призначає Вищу народну раду, а остання – комісаріат із шести осіб за участю С. Адамського. Саме комісаріат оголосив 8 січня 1919 р., що він бере владу в районах, визволених повстанням, і його учасники здійснювали управління Великою Польщею до серпня цього ж року [18, с. 114]. На той час С. Адамські домовлявся з урядом у Варшаві про організацію наглядових органів Росії «Колишній пруський округ». Він отримує серед іншого створення окремого міністра для Померанії та Познані відповідно до спеціального закону, який де-факто створений під його рукою. Бурхлива історія життя пізнішого єпископа Катовіце, який зміг здійснювати суттєвий вплив на діяльність глави держави.

Крім С. Адамського, найбільш працьовитим національним діячем є о. Валентій Димек, пізніше митрополит Познанський. Утрюх разом з о. Юзефом Прондзинським (тоді генерал-декан Війська Великого) беруть участь в організації виборів до районного парламенту [19, с. 94]. Він залишається членом Народної ради в Познані, з іншого боку, першим істориком і дипломатом.

Архієпископ Гнезно та Познаня Едмунд Далбор бере участь в інавгурації районного парла-

менту й зустрічі Ігнація Падеревського в Познані. Він втручається у Вроцлаві та Берліні разом із пруською владою, із союзною владою, підтримує участь духовенства в бойових діях і їх присутність у Народних радах, підтримує владу Верховної Ради.

Великопольські священики (порівняно з духовенством інших підрозділів) були набагато краще підготовлені до виконання пастирських функцій і громадської діяльності. Їхньому становищу завжала складна національна структура, що проявлялася в різноманітних формах і видах діяльності, поляки в Бабимойському повіті мали успіх, не поступаючись місцем іншим регіонам Великої Польщі, а іноді й ініціюючи їх. Їх також очолювали їхні священики (Я. Посвінський, В. Мойжикевич, Я. Залевський та інші), протегуючи та створюючи сільськогосподарські гуртки, промислові товариства, народні банки, товариства народних читалень або здійснюючи політичну діяльність [20]. Різні економічні та культурні організації, створені на захист польськості, сприяли підготовці до повстання у Великій Польщі й окрузі. Завдяки їм польське товариство організовано брало участь у політичній діяльності та військовій підготовці.

Кароль Марцінковський, а також архієпископська школа-інтернат, створена архієпископом Флоріаном Стаблевським, уже чинили опір германізації. Школа опору часто була гімназійною змовою, досвідом, набутим у товариствах Томаша Зана або в товариствах Народної читальні [21, с. 201]. Соціальні священики в католицьких молодіжних товариствах поділилися своїм досвідом. На основі Товариства термінаторів, скаутських команд о. Валеріан Адамські створив Службу екстреної допомоги молоді. Він відіграв важливу роль під час повстання як допоміжна військова служба у сфері зв'язку, санітарних та аварійних служб. Школа опору часто була гімназійною змовою, досвідом, набутим у товариствах Томаша Зана або в товариствах Народної читальні. Соціальні священики в католицьких молодіжних товариствах поділилися своїм досвідом.

Значну підтримку здобуттю незалежності надав предстоятель, архієпископ Едмунд Далбор. Він брав участь у вітанні Ігнація Яна Падеревського, потім склав у Познані присягу від головнокомандувача повстанських військ генерала Юзефа Доубора-Мусніцького та освятив повстанські прапори [22, с. 55]. Командування духовенством брало участь у роботі польського Червоного Хреста, розвідували, організували допомогу польським солдатам колишньої німець-

кої армії, що повертаються з фронту, доглядати за біженцями з районів, яким загрожує війна, приєднуватися до народних рад або співпрацювати з Верховною Народною Радою. Він здійснив низку звернень щодо збирання грошей для нового польського уряду. Архієпископ Дальбор особливо піклувався про священників, які були змушені залишити свої парафії, оскільки розташування військово-пастирського служіння на стику між державою та Церквою зробило це надзвичайно проблематичним.

Священики брали активну участь у таємних організаціях, що готували повстання, організували демонстрації, народні ради, були їх членами й часто головували, збирали зброю, гроші та ліки, заохочували вірних брати участь у повстанні, закликали польських солдатів приєднатися до повстанської армії, іноді вони організували повстанські війська, навіть у кількох випадках командували ними й, нарешті, виступали як повстанські капелани. Тільки в одному Стшелінському повіті під час Великопольського повстання було організовано 15 парафій, які за ініціативою священнослужителів були тісно пов'язані з Таємним громадським комітетом у Познані [23, с. 67]. Серед найвидатніших учасників Великопольського повстання були о. Матеуш Заблоцький, Вітковського – о. Тадеуш Скарбек-Мальчевський, Іновроцлавського – о. прелат Антоні Лаубіц, у пакистанського – о. Депутат Юзеф Курзавський, Шубінського – о. Людвік Солтисинський. Духовенство в цілому відрізнялося самопожертвою, громадянською мужністю й украй патріотичним ставленням.

Перші капелани почали працювати в перші дні повстання. У середині січня 1919 р. у складі інтендантства був створений 2-й душпастирський відділ на чолі з капеланом Збройних сил у колишньому Прусському Переділі. Потім цю посаду перейменували на генерального декана Збройних сил Польщі в колишньому Прусському розділі. Першим генеральним деканом був о. Тадеуш Дик'єр, незабаром замінений на о. Юзефа Прондзинського [24, с. 126]. Він підпорядковувався деканам округів, парафіяльним священникам відділів і гарнізонів, капеланам полків, госпіталів і військових установ. Архієпископ Дальбор офіційно призначив кількох капеланів, у т. ч. Юзефа Прондзинського, Щепана Яносіка, Станіслава Малецького, Юзефа Піотровича, Валентія Тшебінського, Юзефа Верльта [25, с. 45].

Священики капелани Великопольських формувань, сповнені церковної дисципліни, працювати

на благо польського солдата. У складних умовах відродження польської державності військово-капеланство встановлювалося скрізь, де формувалися польські війська. Спочатку організаційні шаблони були взяті з армій, де були створені підрозділи, але капелани в діяльності посилалися на польські військові та національні традиції, а також проводили освітню й просвітницьку діяльність. Більшість священників були добровольцями, які пристрасно виконували свої завдання, у разі необхідності стояли в одній черзі з бойовими солдатами. Ці священники заклали основи організації та діяльності пастирського служіння у відродженій польській армії. Їхня робота часто виходила за межі службових обов'язків щодо надання солдатам релігійної служби, вони відігравали величезну роль у процесі навчання солдатів, поширення освіти, боротьбі з неписьменністю та збудженні патріотичних почуттів. Їхнє ставлення здобуло величезну повагу та авторитет як командирів, так і солдатів.

Головним капеланом підрозділів генерала Дубора-Мусніцького був о. Зигмунт Дікієрт, колишній голова Народної ради в Пілі, який, побоюючись за своє життя, покинув парафію і відправився у Велику Польщу. Серед капеланів у районі Шубін – о. Антоні Людвічак та о. Болеслав Кам'єрський [12, с. 86]. Вони організували польську народну освіту, проводили просвітницьку кампанію серед польського населення.

Отець Людвічак також закликав депортувати німців, ув'язнених Колонізаційною комісією, з усього повіту. Він залучав до роботи у військовому міністерстві інших священників: Людвіка Решельського, Вінсенція Міськевича, Яна Колколевського, Людвіка Солтисинського, Теофіла Клоса, Максиміліана Арндта, Мечислава Булавського. О. Ігнацій Чеховський, парох із Ходзежа, був ініціатором численних організацій, що збирають поляків із сусідніх повітів [27, с. 34]. Ними були Товариство промисловців, Католицька асоціація польських робітників та Асоціація польської (чоловічої) молоді. Вирвавшись із німецької асоціації, він заснував незалежну польську Асоціацію працюючих жінок, яку очолювала його сестра Казімера Чеховська. З метою сприяння освіті серед польської молоді він заснував філію Towarzystwo Pomocy Naukowe та пожвавив діяльність Товариства народних читалень [16, с. 57]. Вінцем його суспільної діяльності стало створення Народного банку, першим директором якого він став. Також був головою Народної ради повстання в Ходзежі й ініціатором організації оборони в Наднотецькому

краї. О. Казімеж Стаховяк під час оборони зупинив повстанців, що відступали, у кількох місцях та організував оборону ділянки Будзінь, якій загрожує зникнення.

О. Миколай Свірський був ініціатором створення повстанського підрозділу в Чарнкове, приєднаного до підрозділів північного фронту. 8 січня 1919 р. він провів кровопролитну битву з невеликою групою повстанців із переважними німецькими силами. Його супроводжував о. Вітольд Паулус, який опікувався повстанцями й, ризикуючи своїм життям, постачав їм зброю, боєприпаси та ліки, ініціатор створення повстанського підрозділу в Чарнкуві, потім приєднаного до підрозділів північного фронту [5, с. 27]. 8 січня 1919 р. він провів кровопролитну битву з невеликою групою повстанців з переважними німецькими силами.

Священики, які брали участь у повстанні, не обмежилися лише забезпеченням релігійного захисту, а подбали про забезпечення повстанців їжею та ліками. Усі ці капелани отримали дуже високі оцінки від командирів повстанських частин, і солдати оцінили їх за мужність і відданість справі в найважчі хвилини, їх присутність на передовій і серед поранених. Мужність і жертвовність багатьох із них були відзначені високими військовими відзнаками.

Капелани також надавали допомогу офіцерам з питань освіти й виховання, в тому числі проводили бесіди з солдатами. Генеральний декан у наказі 1 від 21 серпня 1919 р. № 1 наголосив, що освітня робота не повинна так поглинати священиків, щоб вони мали менше часу на свою суто священицьку роботу: усюди вони ставлять священство на перше місце. Він заборонив капеланам займати керівні посади в навчальному відділі, оскільки вони мали підтримувати офіцерів, відповідальних за виховну роботу, керівництво, а не активно допомагати.

До завдання гарнізонних капеланів входили питання служби в гарнізонних церквах, розподілу служб в окремих госпіталах, організації військових похоронів, догляду за військовими в'язницями й адміністрування гарнізонних кладовищ. Капелани гарнізону підпорядковувалися окружним деканам, яким вони звітували до 5-го числа кожного місяця. З іншого боку, декани були зобов'язані надсилати звіти про моральний стан на фронті до єпископської курії Збройних сил Польщі до 10 числа кожного місяця [24]. Кожен полковий, фронтовий і гарнізонний капелан був зобов'язаний керувати парафіяльним капеланом.

Деякі священики виконували обов'язки військових капеланів без офіційного призначення, але з дозволу єпископа. Серед видатних діячів незалежності й повстанських священиків був о. Матеуш Заблоцький із Гнезно. Він брав активну участь у боях під Здзехувом, Маншніками, Шубіном, тут, ризикуючи своїм життям, він узяв на себе роль зв'язкового, передаючи накази командування на найнебезпечнішій ділянці фронту.

Повстанським капеланам часто допомагали місцеві парафіяльні священики. Отець Павел Штайнмец з Осечної в грудні 1918 р. відновив сокольницьку команду у своїй парафії та підготував молодь до участі в повстанні, опікуючись ними як повстанський капелан. Варто також відзначити постать о. Альфонса Грашинського, парафіяльного священика й організатора відділення в Госцінці, лідера збройного руху у Вольштинському повіті [25]. Уже в середині грудня 1918 р. він сформував підрозділ оборони Госцінець від німців із поляків, колишніх солдатів пруської армії. Виступив на засіданні Ради робітників і солдатів у Вольштині 31 грудня з оголошенням про захист повстанцями Гошинця. Цей підрозділ укомплектував Госцінець і Ростажево, а також брав участь у захопленні Раконевіце. Повстанці також боролися за звільнення Вольштина 5 січня 1919 р. [6, с. 14]. У цей період о. Грашинський виявив невичерпну силу, військові та організаторські здібності.

Звичайно, повстанська діяльність духовенства викликала бурхливу реакцію з боку пруської влади. Вони проводили жорстокі обшуки й арешти підозрілих священиків, над якими дуже часто знущалися. Німецькі солдати руйнували церкви та пресвітерії, руйнували вівтарі, посуд і літургійні шати. За активну участь у повстанні було засуджено до смертної кари двох священиків Гнезненської Архієпархії (священика І. Заблоцького з Гнезно та священика Ф. Гофмана з Високи) [11, с. 45], хоча вирокі не були виконані.

У січні 1919 р. Велика Польща, яка більше не належала Німеччині, але ще не належала Польщі, набула фактичного статусу незалежної «Великопольської держави», орієнтованої на приєднання до незалежної Польщі. Повстання закінчилося 16 лютого 1919 р. перемир'ям у Трірі, яке поширило на повстанський фронт правила перемир'я в Комп'ені від 11 листопада 1918 р., припинивши Першу світову війну. 28 червня 1919 р. був підписаний мирний договір, згідно з яким уся територія, окупована повстанням, була передана польській державі. Через три дні митний кордон між

Великою Польщею та Республікою Польща був скасований. 28 серпня 1919 р. Великопольська армія ввійшла до складу польської армії. Таким чином, земля засновників польської державності, земля Мішка та Болеслава, стала невід'ємною частиною відродженої Республіки Польща.

Висновки. Отже, представники польського католицького духовенства в часи Великопольського повстання зайняли активну позицію та

вийшли значною мірою за межі своїх обов'язків, надавши не тільки звичну моральну підтримку, а й безпосередньо бойову. Багато священників стали безпосередніми учасниками військових дій, брали участь у стратегічній розробці різних етапів повстання. Незважаючи на значні утиски з боку пруської влади, займали активну позицію та відкрито декларували свої погляди на здобуття державної незалежності.

Список літератури:

1. Dariusz Śmierzchalski-Wachocz *Udział Kościoła Katolickiego w powstaniu wielkopolskim i w utrzymaniu polskości w okresie zaborów 1794–1918* *Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archivalny* nr 17, 2010, s. 139–150.
2. Zieliński Z. *Kościół i naród w niewoli*/ Lublin 1995. S. 70.
3. Wąsicki J. *Ziemia polska pod zaborem pruskim. Prusy Południowe 1793–1806*. Wrocław, 1957. S. 22–26.
4. Trzeciakowski L. *Stosunki między państwem a Kościołem Katolickim w zaborze pruskim w latach 1871–191*. *Studia i materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza*. T. IX. Z. 2. Poznań, 1966. S. 85–97.
5. Paprocki F. *Wielkie Księstwo Poznańskie w okresie rządów Flottwella (1830–1841)*, Poznań, 1970. S. 58 nn.
6. Kłoczowski J., Müllerowa L., Skarbek J. *Zarys dziejów Kościoła Katolickiego w Polsce*. Kraków, 1986. S. 251–253.
7. Piela M. *Udział duchowieństwa w polskim życiu politycznym, w latach 1914–1924*. Lublin, 1994. S. 74–75.
8. Pietrzak J. *Duchowieństwo w powstaniu (wielkopolskim)*. *Kierunki*. 1979. R. 24. № 3. S. 6.
9. Karolczak S. *Z dziejów powiatowego miasta Jarocina 1913–1918*. Poznań, 1935. S. 26.
10. Sobczak M. *Wysięk zbrojny Ziemi Jarocińskiej w okresie Powstania Wielkopolskiego 1918–1919 roku*, cz. 1. Jarocin, 1993. S. 4.
11. Kaczmarek I. *Początki harcerstwa na Ziemi Jarocińskiej*. *Zapiski Jarocińskie*. 2013. № 1–2;
12. Staszak J. *Udział społeczeństwa Ziemi Jarocińskiej w Powstaniu Wielkopolskim i walce o granicę wschodnią Rzeczypospolitej w latach 1918–1921*, [rozprawa doktorska]. S. 51–59.
13. Andrzejewski I. *Kościańska „Rezerwa Skautowa” w Powstaniu Wielkp. 1918/9, Kościan 1934*; B. Polak, *Wysięk zbrojny powiatów kościańskiego i śmigielskiego w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919* [w:] *Udział ziemi kościańskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919*. Kościan, 1970. S. 21–22.
14. Fenrych T. *Relacja o tworzeniu kawalerii polskiej w Poznaniu od 27 XII 1918 aż do 10 I 1919*, „*Rocznik Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914–1919*” (Poznań) 1935. A. 57.
15. Rzepecki K. *Oswobodzenie Poznania 27 XII 1918 – 5 I 1919*. Poznań, 1923. S. 40
16. *Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego (dalej: CAW-WBH), Siły Zbrojne w b. zaborze pruskim, sygn. I.170.2.1, Dowództwo Główne Sił Zbrojnych w b. zaborze pruskim, Rozkaz dzienny nr 172 z 25 VI 1919 r., b.p.*
17. Dworecki Z. *Polskie Rady Ludowe w Wielkopolsce 1918–1920*. Poznań, 1962. S. 9–87.
18. Polak B. *Organizacja i działalność Dowództwa Głównego Powstania Wielkopolskiego i Wojsk Wielkopolskich 1918–1919 (styczeń – lipiec 1919 r.)* [w:] *Powstanie Wielkopolskie 1918–1919 (artykuły i przyczynki)*, red. nauk. B. Polak, Kościan 1975. S. 27.
19. Wieliczka Z. *Powiat witkowski w okresie rewolucji niemieckiej 1918–1919*. Kurytyba, 1964. S. 8–12.
20. Hauser P. *Niemcy wobec Powstania Wielkopolskiego 1918–1919* [w:] *Siedemdziesiąta rocznica odzyskania niepodległości i wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Materiały z konferencji odbytej 13–14 grudnia 1988 r. w UAM w Poznaniu*, red. nauk. T. Kotłowski, Poznań 1992. S. 119–120.
21. Trzeciakowski L., *Wielkie Księstwo Poznańskie w ostatnich latach panowania pruskiego* [w:] *Powstanie Wielkopolskie 1918–1919*, red. nauk. Z. Grot, Poznań 1968. S. 40–41.
22. Bernhard L. *Das polnische Gemeinwesen im preußischen Staat. Die Polenfrage*, Leipzig 1907, 1910. Pośrednio potwierdził to później w swoich wywodach Fritz Vossberg w przywołanej już pracy.
23. Rezler M. *Powstanie Wielkopolskie 1918–1919*. S. 67.
24. Politowski P. *Stanisław Wyskota-Zakrzewski (1902–1986) „W drodze do domu”*, Wrocław, 2017.
25. Kumor B. *Historia Kościoła. Część 7. Czasy najnowsze 1815–1914*, Lublin 1991. S. 117.
26. Michalski B. *Działalność społeczno-polityczna księdza St. Adamskiego w latach 1899–1930, „Chrześcijanin w Świecie” 1977, nr 11–12. S. 29–32.*

Prykhodko M.M. THE ROLE OF THE POLISH CATHOLIC CLERGY DURING THE “WILIKOPOLSKE” UPRISING (1918–1919)

The article focuses on the preconditions of the Wielkopolska Uprising (1918–1919), which characterized the desire of the Polish people to gain independence and preserve national consciousness. The key role of the Polish Catholic clergy in the enlightenment, mentoring and active insurgent position in the period under study was noted. The tendency to identify Catholicism with Polishness is emphasized. The conflict between the representatives of the Polish Catholic clergy and Józef Pilsudski was noted. Stanislaw Adamski's contribution to the insurgency was noted. It is noted that Wielkopolska priests were better prepared to perform pastoral functions and public activities.

The significant role of the established Youth Emergency Service as an auxiliary military service in the field of communications, sanitation and emergency services is pointed out. Various areas of activity of Polish clergy are described: active participation in secret organizations, preparation of the uprising, organization of demonstrations, people's councils, collection of weapons, money and medicine, slaughter of believers to take part in the uprising, urging Polish soldiers to join the insurgent army.

It is stated that a significant number of Polish Catholic priests were volunteers and often shared their fate with combat soldiers. It was noted that the priests managed to form the fundamental foundations of the organization and activities of pastoral ministry in the Polish army. It is noted that their activities significantly exaggerated their usual duties, through the training of soldiers, the spread of education, the fight against illiteracy and the intensification of patriotic manifestations.

The important role of priests is pointed out, which has caused great respect and authority of commanders and soldiers. At the same time, representatives of the clergy came under systematic oppression by the Prussian authorities – brutal searches and arrests of suspicious priests, who were often mocked.

Key words: religion, chaplain, Greater Poland Uprising, enlightenment, mentoring.